

ממדרן רבינו הגאון רבי יצחק זילברשטיין שליט"א פרשת תולדות תשפ"ד

• תורת חמד | מענייני הפרשה •

וכל הבארות אשר חפרו עבדי אבינו בימי אברהם אבינו סתמום פלשתים וימלאום עפר (בראשית כו, טו). ופירש"י: 'סתמום פלשתים מפני שאמרו תקלה הם לנו מפני הגייסות הבאות עלינו'. ושאלה רעיית הצדקנית הרבנית עליזה שושנה ע"ה, הרי ידוע שפירוש רש"י הוא על דרך הפשט להבנת המקרא, ואם כן היכן מרומז בפשט שבתורה דרש זה, שחששו מפני תקלת הגייסות.

והשיבה על כך בנועם אמריה: נאמר לקמן (כו, כו) 'ואבימלך הלך אליו מגרר ואחוזת מרעהו ופיכל שר צבאו', וצריך הסבר לשם מה מפרטת התורה שאבימלך הביא עימו את פיכל שר צבאו ולשם מה הביאו. אלא מכאן למד רש"י שההסתה נגד יצחק הייתה מחשש הגייסות, ומראש הצבא שהוא פיכל באה טענה זו, ולכן כשבא אבימלך לכרות ברית עם יצחק נטל עימו את פיכל שר צבאו, כדי להתפייס ולהסיר טענת פיכל, ודברי פי חכם חן.

ויאמר יעקב השבעה לי כיום וישבע לו וימכור את בכורתו ליעקב (בראשית כה, לג). אמר לי מו"ח מרן הגרי"ש אלישיב זצ"ל לתרץ את מה שרבים מקשים, איך יעקב אבינו השביע את עשו במכירת הבכורה, והלא באותו יום עבר חמוש עבירות חמורות, כמבואר במסכת בבא בתרא (דף טז ע"ב) שבא על נערה המאורסה והרג את הנפש וכפר בעיקר וכפר בתחיית המתים ויש את הבכורה, וא"כ נעשה חשוד על השבועה, וחשוד על השבועה אין משביעין אותו (שו"ע ח"מ סימן צב).

ואמר מו"ח זצ"ל, דיש שתירצו דכל מה דבחשוד אסור להשביעו היינו דווקא בשבועה על לשעבר, דיש כאן חילול ה' שיצא ש"ש לבטלה, אבל בשבועה על להבא הרי זה מותר דאין כאן חילול ה', דהרי אינו ודאי נשבע לשקר, ולכן כשמומר שולח גט משביעין אותו שלא יבטל הגט (שו"ע אה"ע סימן קמ סעי' יא), והדברים מפורשים בספר 'נחל יצחק' (סימן צב), יעו"ש.

אך אמר מו"ח זצ"ל דלפי דעתו נראה לתרץ בפשיטות דשבועה זו לא הייתה לא על לשעבר ולא על להבא, אלא השבועה שיעקב אבינו השביע את עשו היא עצמה הקנין ולחוק המכירה כמו תקיעת כף, ולכן אינה לשקר, דזה קאי על הקנין עצמו שעשו באותו הזמן [וראה מה שכתבנו בחשוקי חמד (שבועות דף לב ע"א)].

ויעקב נתן לעשו לחם ונייד עדשים ויאכל וישת וגו' (בראשית כה, לד). והנה אותו ניד היה הבראה על מיתת אברהם באותו היום (רש"י ש, לו). ואמרו חז"ל במדרש (ב"ר סג, יד): 'מה עדשה זו עשויה כגלגל - כך העולם עשוי כגלגל, מה עדשה זו אין לה פה - כך אבל אסור לו לדבר, מה עדשה זו יש בה אבל ויש בה שמחה - כך אבל שמת אבינו אברהם, שמחה שנטל יעקב את הבכורה'. ופירש"י שם, דעדשה זו היא דרכם לאוכלה גם במושתה ושמחה, וגם באבילות.

והנה נשאלתי כמה שכתב המג"א (סימן קלא ס"ק יד) דבני אוסטרייך נוהגין שאין אוכלין קטניות בימים שאין נופלין על אפיהם, משום דדמי לאבילות וכו'. האם גם בזמננו ראוי להמנע מאכילת קטניות אלו בשבת (עי' רמב"ם פ"ד מהל' דעות ה"ט, ודברי המלבי"ם שם בספרו עלים לתרופה).

והנה מדברי המדרש הנ"ל מבואר להדיא דעדשה זו יש בה אבל ויש בה שמחה, והיינו שנהגו לאוכלה גם בזמני משתה ושמחה. וכן כתב האשל אברהם מבוטאטש זצ"ל בספרו 'תהלה לדוד' (תהלים, פרק קד) דמנהגם לאכול דווקא קטניות רוב שבתות השנה, ודברי המדרש הנ"ל הם סתירה מפורשת לאלו שאומרים שאין לאכול קטניות בשבת משום אבילות.

ונראה עוד שבזמננו שהקטנית היא מעדנים, וניכר בעולם שאין זה מאכל אבילים, אם כן אולי לכו"ע אפשר לאוכלו בשבת וימים טובים, ואין בזה החשש שנראה כמאכל אבילים.

• ווי העמודים וחשוקיהם | שאלה משולחנו של מרן שליט"א •

בענין העסקת פועלים ערבים כשהשכנים מפחדים

שאלה. הנה בתחילת המלחמה הפסיקו רשתות המזון וקבלני הבניה להעסיק ערבים (כולל ערבים תושבי הארץ), אך כעת החלו בחלק מהמקומות להשיבם, עקב שהיו תקועים באמצע הבניה וכי"ב, וכתוצאה מזה יש פחד גדול בציבור מאותם ישמעאלים ימ"ש.

והנה לגבי רשתות שיווק, שם יש אפשרות להעסיק יהודים רק הדבר עולה יותר כסף וקשה למצוא, אבל בענף הבניה, שם אין כמעט יהודים שמוכנים לעבוד [ואלה שמוכנים זה בתשלום גבוה מאד], והקבלנים טוענים שללא ערבים ענף הבניה יקרוס, ומאיךך התושבים חוששים מאד. מה דעת מרן שליט"א בזה.

תשובה: במקומות שאפשר להעסיק יהודים בוודאי שיש לעשות כן, וראוי לקנות ברשתות כאלו המעסיקות יהודים. במקום שאין יהודים שמוכנים לעבוד, יש להביא מאבטח שישמור על העובדים כל הזמן, עד שהם עוזבים את העיר.

מקורות ונימוקים:

בעבר כשהערבים עשו פיגועים אבל המצב לא היה מתוח כמו היום, נשאלנו שאלה דומה, והשבנו (חשוקי חמד עמ"ס יומא דף פב ע"א): בימינו רבים הם הפועלים הערביים העובדים בשכונות היהודים, ומבואר ביבמות (דף עב ע"א) דאם דשו בה רבים, אמרינן 'שומר פתאים ה', גם אנו נאמר ד'שומר פתאים ה', אם השלטונות אומרים שאין לחוש.

ואם יאמרו השכנים שהם חוששים גם לחשש קטן של סכנה דחמירא סכנתא מאיסורא, וכן נשיהם ובניהם וטפם חוששים גם לחשש קטן, ישיב להם הדייר הבונה, שבכה"ג על הניזק להרחיק את עצמו ושיעזבו את דירתם לכמה חודשים עד שהבניה תסתיים, כי הבונה עושה בשלו והוא תשמיש כזה שרבים עושים כמוהו ואין הבונה עושה כל דבר חריג ולכן לא חייב להפסיד.

ומו"ח מרן הגרי"ש אלישיב זצוק"ל אמר לי שלא שייך כאן לומר דכבר דשו בה רבים, מאחר דכלל זה נאמר לאדם החפץ ללכת בדרך שדשו בה רבים ואמרינן דמותר לו עצמו, אך בענינו כששכניו מתנגדים אין הוא יכול להרגיע אותם ולומר להם תסמכו על כך שדשו בה רבים, דטענה זו אינה עומדת מול טענה של אחרים הבאים אליו וחוששים מהפועלים, וגם טענתו שזה בתוך שלו אינה מתקבלת מאחר וזה גם בתוך שלהם. ולגופו של דבר כתבנו שם שקשה להורות ולקבוע בזה כללים, אבל אם יש לפועלים תעודות רשמיות מהשלטונות שמתירים להם לעבוד, אפשר להקל ולהתיר לו להעבידם, ואם הממונים על כך יאמרו שאין בזה סכנה, אפשר להקל.

אמנם כל זה היה לפני שנים, אבל כהיום המצב הוא אחרת לגמרי, כי הם הראו את אכזריותם, ושאין להם צלם אנוש, והם מצדיקים את התואר 'פרא אדם', וגם אלו שנכנסו כאן לעבוד והיהודים פרנסו אותם, הם אלו שהדריכו את האזכרים איך לפגוע במפרנסיהם, ולכן השכנים שמפחדים צודקים, ויש ממה לחוש.

ולכן נראה שמצוה גדולה מעתה שכל מי שיכול להעסיק יהודי יעסיק יהודים, ותושבי העיר יקנו רק אצל בעלי חנויות שמעסיקים יהודים, גם אם זה עולה קצת יותר שם, ולא רק בגלל המצוה של 'וחי אחיך עמך', או של 'וכי תקנה מאת עמיתך', אלא גם מפני שבוה שימנעו מלקנות שם, זה ימנע מעוד ערבים להיכנס לישוב שלו, ומי יודע כמה יהודים ינצלו בזכות זה בעתיד.

לגבי מקומות בניה שאין אפשרות להעסיק יהודים כי אינם רוצים לעבוד, הבונה צריך לשכור מאבטח חמוש, שישמור עליהם כל הזמן שהם נמצאים שם, ולאחר מכן המאבטח ילווה אותם עד מחוץ לעיר, ואז מסתבר שזה ירגיע את השכנים, ומסתמא יסכימו להמשך הבניה, וצ"ע.

סיפור נדיר שהגיע לרבינו מרעיש בימים האחרונים את הציבור כולו, כאשר הסיפור מאומת במלואו ע"י מערכת קובץ 'ווי העמודים וחשוקיהם' (שם התפרסם הנידון), המדובר ביהודי, ונחשב אחד היישובים בעוטף עזה, אשר חזר בתשובה לפני כמה שנים, והיה מקורב למורו ורבו זצ"ל שהיה אחד מצדיקי הדור [שם היהודי ושם רבו לא נחשפו לרבים מכמה סיבות, אך הוצגו לפני רבינו ע"י בעל המעשה], רבו עודד אותו להמשיך לגור באותו יישוב ולא לעבור דירה.

הנה, בליל שמחת תורה שחל בשבת, הוא רואה בחלומו את רבו שמיגע ומצווה עליו: "תקח הרגע את אשתך ואת ילדיך, ותעזוב את המקום, זה מקום סכנה". היהודי הנ"ל סיפר כי הוא אינו אדם שנבהל מחלומות, ובפרט כזשה כרוך בנסיעה בשבת, לא עלה על דעתו להישמע לחלום, ולכן התהפך לצד השני ונרדם שוב. אך הנה שוב הגיע אליו רבו בחלום, והחל פשוט לחנוק אותו, בעודו צועק עליו "תעזוב הרגע את המקום, זה מקום סכנה". הוא התעורר משנתו שטוף זעה, וחש על צווארו את החנק, לקח לו כמה זמן להתאושש, ומיד העיר את אשתו וסיפר לה את אשר אירע, יחד החליטו כי אמנם מדובר בחילול שבת, אך הם מרגישים שזהו חלום אמת, ולכן העירו את ילדיהם, נכנסו לרכב וברחו מהיישוב. ואכן תוך כדי השבת, ובפרט לאחר שמחת תורה, נודע להם על הטבח הנורא שאירע בדרום ובפרט ביישוב בו גרים, כאשר הם ניצלו באופן נדיר ורבים משכניהם נרצחו או נשבו רח"ל. התברר שרבו שכל השנים אמר לו לגור שם ולא לעזוב, שמר עליו מלמעלה גם בזמן סכנה, והחלום היה אמת, והנסיעה הזו הצילה את חייו.

כעת בא היהודי לרבינו ושאלתו בפיו, האם אכן נהג כדן שחילל שבת על סמך חלום שהוא הרגיש שזה חלום אמת, או שמא אסור היה לו לנהוג כן. רבינו האריך בסוגיא זו בתשובתו בקובץ 'ווי העמודים וחשוקיהם', ראשית הוא מציין כי החיד"א בספרו 'שם הגדולים' (מערכת גדולים, אות א, סימן קצט) מספר סיפור דומה, כאשר אביו של הרא"ש נגלה לאלמנתו בליל שבת והורה לה לברוח כי מחר יהרגו את כל היהודים במקום ההוא, וכך עשתה ואכן חייה ניצלו, אך שם מדובר שניגלה אליה בהקיש ולא בחלום וגם לא חיללה שבת באיסורי תורה ממש, ויתכן שדברי חלומות לא מעלין ולא מורידין, ולא יהיה מותר לחלל שבת על סמך חלום. לאחר מכן האריך רבינו האם לפי דעת תורה צריכים להתייחס לכל חלום, והאם יש ממשות בחלום, וצ"י כי יש בכך סוגיות סותרות מכמה מקומות בש"ס, והביא מדברי המפרשים שישנם כמה סימנים לדעת האם החלום הוא חלום אמת או שזהו סתם בבלב הדעת, כאשר חלק מהסימנים הם אם החלום נוגע אליו עצמו והוא מפחד וחושש מזה, וכמו כן שהוא חלום בלי גוזמאות אלא דברים שיתכן במציאות, וכאשר מתעורר מרגיש התפעלות מהחלום. בסוף הדברים מכריע רבינו כי לפי כל הסימנים שנתנו לנו רבותינו, החלום היה חלום אמת, ולכן יצר עכ"פ ספק פיקול"ג, ומדין ספק פיקוח נפש, היה חייב לקום ולברוח גם בשבת, וטוב עשה שנסע בשבת למקום מבטחים. אך כמובן שאין ללמוד מזה הלכה למעשה לכתחילה לגבי שאר חלומות, ותמיד יש לעשות שאלת רב.

מכתב בהול הגיע למעונו של רבינו מקצין בכיר בגזרת עזה המעיד על כך שהמלחמה בעזה קשה מאד ומסוכנת, ואכן ב"ה יש סייעתא דשמיא גדולה, אך הם רואים בחוש בלילות שיש לצערנו אבידות גדולות, ומדי לילה נהרגים עוד ועוד חיילים ה"ד, ואילו ביום זה לא קורה. ומשחקרו את הנושא הבינו כי בין השעות 23:00 בלילה עד 5:00 לפנות בוקר, חסרים שעות של לימוד ותפילה על ידי האברכים ובחורי הישיבות, וכידוע תורה מגנא ומצלא, ועל כן פנה לרבינו שיעור את הציבור להתפלל וללמוד בלילות שלא יהיו אבידות בנפש, ושיצליחו במלחמה.

רבינו השיב: כי ודאי שמצוה גדולה למי שיכול ללמוד או להתפלל בשעות קטנות אלו, ומצוה גדולה על כל בית כנסת להתארגן ולארגן כולל של אנשים שיש להם את האפשרות לכך שילמדו ויתפללו בבית הכנסת בשעות הלילה, ויהיו שלוחים של שאר המתפללים והלומדים, וכל אחד יתרום כסף לכולל זה, כדי שיהיו שלוחים של כל המתפללים והלומדים כמו שמצינו באנשי מעמד שהיו עומדים על הקרבן, והיו שלוחים של כל עם ישראל.

לאחר מכן מוסיף רבינו ומדגיש, כי ישנם כאלה שלא יכולים להיות ערים בלילה, מאחר ולמחרת לא ילמדו כמו שצריך מחמת עייפותם, ואין הצר שווה בנזק המלך, ולכן יש עצה אחרת, שבשעה שהולכים לישון, יקראו קריאת שמע על המיטה בכונה גדולה, וכיוונו שהולכים לישון לא להנאת עצמם אלא אך ורק כדי שיהיה להם כח ללמוד תורה למחרת, ושינה זו עצמה נחשבת זכות לעם ישראל כמו שלומד ומתפלל, ומועילה מאד להרבות זכויות במלחמה.

אחורה נא חידה

איך יתכן שאדם ייתן צדקה מכסף כשר לעני כשר ובכל זאת הנותן יקרא רשע מרושע? (התשובה לחידה, א"ה בשבוע הבא)

תשובה לחידה משבוע שעבר: איך יתכן שיהיה יום טוב שני בארץ ישראל?

תשובה: באופן שרוב חכמי ישראל נמצאים בחוץ לארץ, ואין כמותם בארץ ישראל, שאז מעברים השנים וקובעים חדשים בחוץ לארץ, וכמבואר בברכות (דף סג ע"א) גבי עובדא דחנניה, וכן כתב הרמב"ם (פ"א מהל קידוש החודש), ולכן יעשו גם בארץ ישראל שני ימים מספק, כמו שכתב בשו"ת חתם סופר (י"ד סימן רנב) בשם הגדול ביהודה. ובחשוך חמד עמ"ס פסחים (עמוד שכא) כתבנו שיתכן שאם בזמן הזה יתקבצו לירושלים הרבה תושבים מחו"ל, כך שרוב ירושלים תהיה מתושבי חו"ל, ודעתם תהיה לחזור לארצם, אולי ינהגו כולם יום טוב שני, על פי המבואר בשו"ת שואל ומשיב (מהדו"ק ח"א סימן קצט), יעו"ש.

לקבלת העלון, פסקי הלכה, ועדכונים ממרן שליט"א, ניתן להרשם במייל a0527642209@gmail.com ובפלאפון הנ"ל, או בכתיבת מייל 3126877@gmail.com ובפלאפון 0533126877.

האם יפנה את מקומו באוטובוס לשתי נשים, כשע"ז יתבטל מתורה

שאלה: מעשה בת"ח שנסע באוטובוס מירושלים לבני ברק בשעת לילה מאוחרת, ת"ח זה חשקה נפשו בתורה הקדושה גם בנסיעותיו, הוא התיישב באחד המושבים צמוד לחלון, הדליק את התאורה והחל לצלול בתוך הספר. משהתרבו הנוסעים, נתבקש לעבור מקום ליד יהודי אחד כדי לאפשר לשתי נשים שנסעו באוטובוס לשבת במקומו. התאורה במקום השני לא האירה יפה והיה קושי ללמוד לאורה, ומה גם שהמושב השני לא היה צמוד לחלון אלא בצד ואין המקום מאיר מספיק.

הסתפק ת"ח זה מה עליו לעשות האם לעבור למקום השני ולזכות במצווה דאורייתא של חסד עם שתי נוסעות למרות שיתבטל מלימודו במקום השני, או שעדיף שישאר במקומו ות"ת עולה על כולן?

תשובה: לכאורה יש לו לפנות את המקום ולתת לנשים לשבת, ולא רק בגלל מצות גמילות חסד, אלא בגלל שזה אוטובוס ציבורי, והנשים קנו מקום לשבת, ואין לו רשות לתפוס מקום כדי שיוכל ללמוד ושנשים תעמודנה כל הדרך, וכעין זה כתבנו בחשוך חמד עמ"ס נדה (דף לט ע"א) על מעשה שאניה טבעה, ובסדר עדיפויות ההצלה המקובל בעולם נשים וקטנים קודמים לכולם, וזקנים קודמים לצעירים [כי הם חלופי כח לעומת גברים שהם יכולים בקל יותר להינצל], ושאלנו האם זה נוגד את מה שנאמר במשנה בהוריות (דף ג' ע"א) האיש קודם לאשה, כהן קודם ללווי, לוי קודם לישראל וכו'.

והשבנו: דיש לחלק בין המקרה שלנו למשנה בהוריות, כי המשנה עוסקת באדם שעובר ליד הנהר ורואה אנשים טובעים, והוא מסתפק את מי להציל, בזה קבעה המשנה שאיש קודם לאשה, כהן קודם ללווי, משום שהוא מקודש יותר וכו'. אבל במקרה שלנו, כל נוסעי האניה שילמו ממון עבור הנסיעה ועבור דרכי ההצלה, שהם סירות ההצלה, ועבור הטיפול של הצוות דהיינו המלחים ורב החובל, ובזה אין קדימה למקודש, כי בין למקודש ובין לנוסע הרגיל שאינו מקודש זכות ממון להצלתם, ואי אפשר להפקיע את זכותו של אחד מהם למען המקודש יותר. ולכן יש לנהוג כפי המקובל בעולם, שהצלה זו יעילה יותר, ועל דעת כן כולם שילמו.

הצעתנו את הדברים לפני מו"ח מרן הגר"ש אלישיב זצ"ל, והסכים שבאופן כזה אין מצילים לפי המשנה בהוריות, כיון שהם שילמו גם על ההצלה, ויש הגיון בסדר ההצלה הזה, וגם שהגברים אינם בסכנה ודאית. גם בענינו לכאורה כיון שכולם שילמו על מקום באוטובוס, אין לו זכות לומר שהוא רוצה ללמוד, ועל ידי זה לקפח את זכות הנשים שקנו מקום לשבת.

אך יש לחלק, כי באניה, השאלה היא את מי להציל, את האשה, או את התלמיד חכם, בזה אנו אומרים שלשניהם יש זכות שווה, אבל בענינו, מצד האמת גם לנשים טוב יותר שהאיש ישב במקומו וילמד, ולא להוציאו מהמקום שיושב בו ועוסק בתורה, כי התורה אגוני מגנא ואצולי מצלא (סוטה דף כ"א ע"א).

הגע בעצמך, במטוס שיושב איש בטחון ומפקח על כל הנוסעים שח"ו לא ימצא במטוס מחבל מתאבד שזומם להפיל את המטוס. איש בטחון זה יושב לו בפניה הנוחה לו, והוא דרוך ומוכן לפעולה בעת הצורך ולא יעלה על הדעת שמישהו יאמר לו להחליף את מקומו כדי לעשות חסד, מאחר והוא חייב להיות במקום הכי נוח לו כדי שיוכל למלא את תפקידו כדרוש. כך גם ת"ח העוסק בתורה, אי אפשר מן הדין לבקש ממנו שיעזוב מקומו ששם יש לו אור ללימוד התורה כדי לגמול חסד.

אכן כל זה מעיקר הדין, אבל מאחר והציבור לא מבין זאת ואינו מודע לכוח התורה, ואם הת"ח יישאר במקומו והנשים תעמודנה, יתפרש הדבר בעיני הציבור כאכזריות ויואלל כבוד התורה, ובפרט שהן שילמו ממון בעד מקום ישיבה, יש לנו להתחשב בזה כדי למנוע לעו על לומדי התורה, ולכן ראוי שהת"ח יקום ויעבור ליד הגבר השני כדי שלנשים יהיה מקום ישיבה.

ניתן להאזין להקלטות ופסקי הלכה המתעדכנים מדי יום ממרן רבינו שליט"א, וכן שיעור יומי בהלכות שבת ועוד, בקו שיח יצחק, 04-376-0582, 072-380-9348.

מדי ערש"ק יעודכן בקו האם ישהה מרן שליט"א בשבת הקרובה ברמת אלחנן

לע"נ הרב אביגדור פורגס בן ר' יום טוב ליפמן זצ"ל